

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ СФЕРИ

Крохмаль Ірина Миколаївна

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Україна

Актуальність дослідження полягає в тому, що професійна мобільність майбутнього фахівця-документознавця є дуже важливою та необхідною в наш час.

Метою дослідження є аналіз поняття „професійна мобільність” та з’ясування її ролі та значення в професійній діяльності майбутнього фахівця інформаційно-документознавчої сфери.

Проблема професійної мобільності сучасної молоді зумовлена одним із найважливіших стратегічних завдань системи вищої освіти нашої країни. Як визначено в Концепції професійної освіти України та Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, нагальною є потреба забезпечення підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного саморозвитку, опанування та впровадження наукоємних й інформаційних технологій, конкурентоспроможних та мобільних на ринку праці [1, с. 25].

На думку Н. Грицькової, актуальність формування мобільної та конкурентоспроможної особистості полягає у тому, що сучасний ринок праці висуває до молодого покоління фахівців високі вимоги. У всіх сферах діяльності все більшого значення набувають такі якості, як соціальна відповідальність, адекватне сприйняття та мобільне реагування на нові фактори, самостійність та оперативність у прийнятті рішень, готовність швидко адаптуватися до нових умов праці та інші якості, що визначають соціальну та професійну мобільність особистості. У зв’язку з цим одним з пріоритетних завдань вищих навчальних закладів стає створення умов для формування мобільної, конкурентоспроможної особистості, здатної самостійно,

результативно і відповідально розв'язувати суспільно-виробничі та особистісні (професійні й непрофесійні) проблеми [1].

Одним з найважливіших ресурсів модернізації вітчизняної освіти розглядається сьогодні Болонська декларація, згідно з якою результативність вищої освіти повинна характеризуватися трьома позиціями: академічною якістю (професійний, загальнокультурний та особистісно-розвивальний компоненти), конкурентоспроможністю та професійною мобільністю випускника закладу вищої освіти на ринку праці. У контексті загально інтеграційних процесів Україна приєдналася до Болонського процесу зі створення загальноєвропейського простору вищої освіти. Серед ключових позицій Болонської декларації значне місце займає мобільність фахівця та її формування в умовах сучасного закладу вищої освіти. Підготовка спеціалістів повинна містити формування у них цієї важливої професійної якості.

Зміни в соціально-економічній сфері потребують розробки та впровадження нових підходів до формування змісту підготовки фахівця. Виникає необхідність визначення умов формування конкурентоспроможних фахівців, які мають професійну мобільність, що забезпечує здатність до швидкої адаптації в умовах постійного поновлення техніки, технології, удосконалення організації праці, розвитку соціально-культурної сфери. Практичне розв'язання завдань підготовки професійно мобільних спеціалістів потребує глибокого теоретичного аналізу природи професійної мобільності, механізмів її реалізації, визначення умов та чинників, що її зумовлюють. Першочергового значення при цьому набувають завдання з'ясування загальних підходів щодо визначення сутності поняття, його структури та основних характеристик [1, с. 26].

Визначення „професійна мобільність” традиційно містить у собі здатність спеціаліста змінювати професію, місце і рід діяльності. У той же час динаміка сучасного суспільного життя вносить свої корективи у розуміння цього поняття, не обмежуючи професійну мобільність рамками однієї галузі й розглядає мобільність фахівця як можливість професійної та особистісної самореалізації у

будь-якій сфері соціально-економічної та соціокультурної діяльності. Такою готовністю майбутній фахівець може оволодіти в системі вищої освіти, якій також притаманна мобільність, варіативність та демократичність.

Перші положення про професійну мобільність як невід'ємну складову суспільного життя викладені у працях Б. Барбера, Ю. Веніга, Е. Гідденса, П. Сорокіна. Історичному аспекту виникнення проблеми професійної мобільності в науці та освіті присвячено роботи таких учених, як І. Вишнеградський, Б. Гершунський, Б. Мітіна, І. Янжул та інших. Проблеми соціальної, виховної, академічної та інших видів мобільності розкриваються у дослідженнях Н. Броньова, Т. Дегтярьової, С. Кугеля, М. Таланчука, Л. Хахуліної [1, с. 27]. Значний внесок у розробку теоретичних основ формування професійної компетентності як фундаменту розвитку мобільності майбутніх фахівців в умовах неперервності вищої освіти зробили роботи вітчизняних та зарубіжних вчених А. Вербицький, С. Гончаренко, Р. Дейв, Е. Зеєр, І. Зимня, Н. Ничкало та інші.

Активний розгляд зазначеної проблеми в професійній педагогіці розпочався у 70-ті роки ХХ століття. Професійну мобільність на той час визначали переважно як готовність працівника, зокрема й державного службовця, до швидкої зміни у виконванні виробничих завдань, робочих місць і навіть спеціальностей в рамках однієї професії або галузі, здатність швидко опанувати нові спеціальності або зміни в них, що виникають під впливом технічних перетворень [8, с. 467]. Професійна мобільність традиційно досліджується в соціології. Результати вивчення різних її аспектів широко представлені у класичних працях західних і радянських соціологів (Р. Бендікс, Т. Заславська, С. Ліпсет, Р. Ривкіна, Е. Саар, П. Сорокін, М. Тітма, Г. Чередниченко, В. Шубкін та ін.).

Поняття професійної мобільності фахівця в умовах ринкової економіки в суто економічному контексті розкрито в наукових розвідках вітчизняних учених (Л. Данилова, Н. Ничкало, О. Симончук, О. Щербак) та зарубіжних науковців

(П. Блау, Н. Василенко, Е. Корчагін, Г. Мухамедзянов, О. Олейнікова, О. Філатов, Д. Чернилевський) [1, с. 27].

Термін „мобільність” у загальному трактуванні має таке тлумачення: *мобільний* (від лат. *mobilis* – рухливий) – це рухливість, здатність до швидкого пересування, дії [6, с. 353]. Мобільність означає, перш за все, соціальні переміщення людей у напрямі визначення їх суспільних позицій, що характеризуються або більш високим (соціальне піднесення), або більш низьким (соціальна деградація) рівнем доходів, престижу і ступенем залученості до влади.

Тлумачення терміну „професійна мобільність” у психологічних і педагогічних словниках мають інші акценти. У них підкреслюється, що феномен професійної мобільності, маючи зовнішні детермінанти для людини (наприклад, при зміні професії), обумовлюється також деякими особистісними характеристиками.

Так, у „Словнику з профорієнтації і психологічної підтримки” професійна мобільність характеризується як „здібність і готовність особистості досить швидко і успішно опановувати нову техніку і технології, отримувати такі знання і вміння, що є недостатніми для неї і що забезпечать ефективність нової профорієнтаційної діяльності” [3].

Словник термінів, що стосуються професійної освіти, визначає професійну мобільність як „здатність і готовність працівника швидко засвоювати технічні засоби, технологічні процеси і нові спеціальності чи зміни в них; потребу постійно підвищувати свою освіту і кваліфікацію” [4].

Дослідженню соціокультурних аспектів професійної мобільності присвячені вагомі праці зарубіжних соціологів кінця ХХ ст. (Д. Голдторп, Б. Вегенер, В. Улті, Р. Люйкс, І. Соренсен). Вчені розглядають соціокультурну мобільність як сукупність елементів внутрішнього життя соціальних суб’єктів, об’єднаних у цілісну систему, що забезпечує той ступінь суб’єктивної рухливості, яка потрібна для адаптації до навколишнього середовища або для активного впливу на неї. Запропонована ними теорія висуває два важливих

чинники стратифікації і мобільності: соціокультурну парадигму суспільства і політичну систему [7].

М. Дяченко та Л. Кандилович під професійною мобільністю розуміють можливість і здатність успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності. Вчені зазначають, що професійна мобільність виступає важливим компонентом кваліфікаційної структури спеціаліста і в її основі лежить високий рівень узагальнених професійних знань, володіння системою узагальнених професійних прийомів та уміння їх ефективно застосовувати для виконання будь-яких завдань у суміжних галузях і порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої, а також високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії [2].

Ми цілком погоджуємося з визначенням А. Маркової, яка визначає професійну мобільність як характеристику особистості, що є необхідною для інтеграції професійного розвитку, узгодженості професійної свідомості і постановки реалістичної мети, знаходження істинного сенсу праці. Пов'язуючи поняття „мобільність” зі становленням особистості і надбанням такого стану, що дозволяє їй продуктивно діяти при виконанні трудових функцій і досягати відчутних результатів [5], дослідниця зазначає, що низька професійна мобільність (невміння пристосуватися до нових умов праці і дезадаптація) є результатом розвитку професійних деструкцій. Все це провокує відставання, уповільнення професійного розвитку; не сформованість професійної діяльності; дезінтеграцію професійного розвитку; розпад професійної свідомості та, як наслідок, нереалістичні цілі, нереальні сенси праці, 28 професійні конфлікти; неузгодженість окремих ланок професійного розвитку; згортання наявних раніше професійних якостей; послаблення професійного мислення; викривлення професійного розвитку; поява раніше відсутніх негативних якостей, відхилень від соціальних і індивідуальних норм професійного розвитку, що змінюють профіль особистості; поява деформацій особистості

(наприклад, емоційного виснаження і вигорання, а також неповноцінної професійної позиції). Таким чином, під професійною мобільністю А. Маркова розуміє механізм адаптації особистості, що забезпечує узгодженість окремих ланок професійного розвитку, вміння пристосуватися до нових умов праці та ін. [5].

На нашу думку, професійна мобільність фахівців інформаційно-документознавчої сфери – це здатність швидко й ефективно самоорганізовуватися, змінюватися відповідно до життєвих і професійних потреб, адаптуватися до певного професійного середовища та професійних груп і компетентно та ефективно працювати.

Актуальним та доречним тут є визначення професійної мобільності І. Шпекторенко:

1) здатність (тобто готовність) особистості досить швидко й успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати знання та вміння, які забезпечують ефективність нової професійно орієнтованої діяльності;

2) рухливість особистості, спроможність її до динамічного нарощування власного ресурсу, до швидкого пересування, змін;

3) ознаку кар'єрного розвитку індивіда;

4) процес переходу індивіда або професійної групи з однієї професійної позиції в іншу [8, с. 469 – 470].

Таким чином, професійна мобільність як особистісна якість постає не тільки результатом, а й критерієм оцінки результативності професійного розвитку спеціаліста, його професіоналізму, який доцільно враховувати як на етапі прийняття фахівця на посаду, так і протягом його наступного професійного зростання на цій посаді.

Список використаних джерел:

1. Грицькова Н. В. Професійна мобільність фахівця: сутність та структура / Н. В. Грицькова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2010. – № 12 (199). – С. 25 – 32.

2. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – М. : Харвест, 2004. – 576 с.
3. Дружинин Н. Е. Словарь по профориентации и психологической поддержке / Н. Е. Дружинин. – Кемеровский областной центр профессиональной ориентации молодёжи и психологической поддержки населения, Томский центр профессиональной ориентации, 2003. – 255 с.
4. Лукаш Ю. А. Большой словарь-справочник кадровика / Ю. А. Лукаш. – М. : Книжный мир, 2004. – 512 с.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Наука, 1996. – 188 с.
6. Миронова О. І. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності / О. І. Миронова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2010. – № 17 (204). – С. 165 – 175.
7. Новолодская С. Л. Формирование у студентов неязыкового вуза профессиональной мобильности средствами учебного пособия по иностранному языку : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Новолодская Светлана Леонидовна. – Иркутск, 2005. – 204 с.
8. Шпекторенко І. Поняття та структура феномену професійної мобільності державного службовця / І. Шпекторенко // Університетські наук. записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 467 – 472.